

Resultat av kartleggingsprosjektet Bjøllekua - Suldal

Hva tenker melkebønder om framtiden?

Halvparten av bøndene med båsfjøs planlegger å avvikle melkeproduksjonen innen 2034. Dette er dramatiske tall. I tillegg vil mange gårdsbruk gå gjennom usikkerheten i et eierskifte i samme periode. Utfordringene er både økonomiske og sosiale. Hvordan griper man an de utfordringene bøndene identifiserer, for å opprettholde den viktige produksjonen av melk i distriktene?

Bjøllekua

Bjøllekua er fra gammelt av den kua i flokken som bærer bjella for at bonden skal vite hvor flokken er i utmarksbeite. Dette er ofte en eldre lederku som fører flokken til nye beiteområder. På samme måte vil vi at denne kartleggingen skal fortelle oss hvordan statusen er blant melkebønder i Vindafjord og Suldal, og retningen melkeproduksjonen er på vei å ta.

Bakgrunnen for kartleggingsundersøkelsen

Melkeproduksjonen står foran store endringer i årene som kommer. I 2034 blir lausdriftkravet innført for alle melkebruk. Det kommer også en del velferdskrav i 2024. Disse kommende kravene legger et tidspress på utviklingen og framtiden i melkeproduksjonen. Kukontrollen for 2018 viser at flere kommuner ligger med en andel av melkeprodusentene som har båsfjøs på over 70%. Disse kommunene er i hovedsak distrikts-kommuner. Vi bestemte oss for å gjennomføre kartleggingen i henholdsvis Vindafjord (84% båsfjøs) og Suldal (74% båsfjøs) for å dekke inn variasjonen blant distriktskommunene.

Faktaboks Suldal Melk:

- I alt 37 melkeprodusenter, av totalt 205 bønder (2019)
- Total melkevotet ca 5.3 millioner liter (2019)
- Melkeproduksjonen står for 44% av jordbrukets verdiskapning årlig
- Gjennomsnitt 18,5 kyr per melkebruk

Resultat

77% av alle melkebøndene har svart på undersøkelsen. Resultatene viser dermed i stor grad realiteten hos melkebøndene.

Bøndene er i gjennomsnitt 50 år, og de har vært bonde i snitt i 26 år. Alderen er tilsvarende gjennomsnittet på landsbasis.

Undersøkelsen viser at 64% av de som har svart har båsfjøs. Dette er noe mindre enn det som kom fram fra kukontrollen i 2018. Dette har nok noe feilregistrering i kukontrollen å gjøre. Antallet båsfjøs er uansett høyt.

Melkevoten i Suldal ligger i gjennomsnitt på 150 000L, men det er en tydelig forskjell på båsfjøs og lausdriftsfjøs. Blant de med båsfjøs er snittet på 106 000L og hos dem med lausdrift er det på 225 000L. Det vil si at generelt har et fjøs med lausdrift en dobbel så stor kvote som et med bås. Om denne trenden fortsetter vil man ikke trenge like mange produsenter med lausdrift for å produsere samme mengde melk som i dag.

79% av melkebøndene har ikke jobb utenom gården, og de aller fleste har flere produksjoner på gården i tillegg til melk.

Utfordringer

Melkebøndene blir bedt om å peke på de 5 største utfordringene for fremtidig drift på deres gård. Det er 4 store utfordringer som peker seg ut.

A. Mangel på godt omdømme

Bønder er et stolt folkeferd uansett hvor du finner dem. Respekt som bonde, og den samfunnsmessige statusen på yrket er en utfordring mange plasser. Likevel virker det som om det er en større utfordring i en kommune med færre bønder. Få bønder i en kommune opplever nok et større press utenfra enn en større nettverksgruppe med bønder. Når melkebonden i Suldal sier at dette er en av den største utfordringen på den enkelte gården ser vi hvordan samfunnstrender griper direkte inn i hverdagen og livet til folk på gården. Mangel på godt omdømme rammer også overgangen til neste generasjon, og gjør fremtiden for yrkesgruppen mer usikker.

B. Mangel på fritid

Bønder generelt og melkeprodusenter spesielt er en yrkesgruppe som i mindre grad har fleksibilitet i hverdagen til å delta i det moderne samfunnets tidsskjema. Dette kjenner nok mange bønder på. Å være bonde er en livsstil, men det kan fort bli en utfordring når man står ovenfor menneskelige behov for samhandling med andre og familiens krav om å kunne stille opp på fotballtrening og dugnader. Til tross for dette svarer også melkebøndene at de ikke har problem med å få tak i avløyser når de trenger det. De fleste melkebøndene sier også at de ikke ser behov for en melkerobot på sin gård i fremtiden. Til tross for at melkeroboten i stor grad kan gjøre hverdagen til bonden mer fleksibel er det nok økonomi og størrelsen på melkeproduksjonen som setter begrensningen for robotbehovet.

Tross mangel på fritid prioriterer de fleste bøndene i stor grad å være med på faglige og sosiale sammenkomster. Dette vitner om hvor viktig samholdet mellom bønder er, og at bøndene prioriterer det.

C. For liten inntekt

Den klare hovedvekten av melkebøndene, lausdrift og båsfjøs likt, karakteriserer inntekten sin som «tilfredsstillende» til «kunne vært bedre».

Det er en stor forskjell på investeringsvilje for å utvikle melkeproduksjonen mellom de to fjøstypene. 70% av de med båsfjøs sier at det er omstendigheter knyttet til økonomi som hindrer dem i å utvikle produksjonen, da i alle hovedsak gjeldsnivået etter investering og framtidig tollvern og handelsavtaler. Mange med båsfjøs sitter i dag med en nedbetalt gård. Da er det forståelig at en investering på mange millioner, og gjeldsnivået etter investering er et stort tankekors som må ses opp mot nedbetalingstid og evne.

D. Tilstand på bygninger (utelukkende de med båsfjøs)

Tilstanden på bygningene blir holdt fram som et stort problem. Vi har også spurt om fornyingsbehovet på gården. Da kom det fram at det er et mye større fornyingsbehov på gården hos de med båsfjøs enn hos bønder med lausdrift. Det er i all hovedsak i driftsbygningen for melkeproduksjonen det store etterslepet ligger. Dette er midt i smørøyet for vår bekymring og bøndene er veldig klar over utfordringen.

Hvordan vil melkebøndene i Suldal håndtere lausdriftskravet i 2034?

Det har vært knyttet stor bekymring til hvordan utviklingen av melkeproduksjon i distriktene kommer til å bli i fremtiden. Nå har vi spurt bøndene rett ut.

I Suldal er det i overkant av 50% av bøndene med båsfjøs som sier de planlegger å avvikle melkeproduksjonen innen 2034. Dette er fort dramatiske tall for melkeproduksjonen og verdiskapningen i kommunen.

Dette er bønder i slutten av 50-årene, med en liten melkekvote, ofte en nedbetalt gård, og ingen som ser syn på å overta driften. Hvem kan klandre dem for å ville avvikle en produksjon uten stor framtid på deres gård?

Av de som planlegger å bygge vil flere gjøre dette i flere bygningstrinn og/eller over flere år. Dette gjør at det er enda viktigere å komme i gang med prosessen rundt utviklingen av melkeproduksjonen hos bøndene fordi prosessen vil ta tid. Her må rådgiverne på banen, for å finne gode løsninger slik at gårdsbrukene også i framtiden skal være økonomisk bærekraftig.

Framtiden

Så hva tenker bønder om framtiden? Bøndene har svart på hva de ønsker er gjort på deres gård de neste 15 neste årene. Her er det også funn som tyder på endringer i landbruksnæringen i Suldal de kommende årene.

52% av alle melkebønder ønsker å selge gården innen de neste 15 årene. Blant disse er det både bønder med lausdrift og bønder med båsfjøs. Med en gjennomsnittsalder på 57 år vil mange bønder nærme seg pensjonsalder innen en 15års periode og denne salgsprosessen kan dermed ses på som et generasjonsskifte. Av de som vil selge gården svarer halvparten av de har noen som vil overta den.

Eierskifte på en gård kan både føre ny iver og nytt håp med seg inn i landbruksnæringen, men det er på samme tid en sårbar og ustabil tid for produksjonen på gården. Vil melkekvoten bli solgt på forhånd og uavhengig av gården? Vil den som kjøper gården velge å gjøre de investeringene som skal til for å kunne drive med melkeproduksjon i årene som kommer? Dette er usikre momenter i et eierskifte, uavhengig om det skjer innad i familien eller på det åpne markedet.

Bare halvparten av alle som har svart på undersøkelsen og som sier de har noen som vil overta gården, tror de som vil overta vil fortsette med melkeproduksjon. Hvordan skal melkeproduksjonen gå fra en generasjon til neste?

De som i sine framtidsplaner tenker på å bygge ny driftsbygning har en snittalder på 45 år. Det vil si at det er større investeringsvilje hos yngre bønder. Det gir håp for framtiden. Det gis også klart uttrykk at mange av disse trenger å leie eller kjøpe mer jord om for å realisere planene. På spørsmålet om hva bøndene ville gjort med gården om det ikke var drift på den svarer de fleste at de da vil vurdere å selge gården eller leie ut jorda og bo på gården. Ingen svarer at de ønsker å selge jorda som tilleggsjord. Dette kan gjøre at det blir mye jord som går på leiemarkedet. Hvordan vil dette påvirke sikkerheten for framtidig drift og ivaretagelsen av jordbruksarealene?

Ettertanker Suldal

Utfordringene i Suldal er mange og varierte. Her er det ikke kun økonomiske utfordringer som hindrer utvikling av melkeproduksjon, men også sosiale. Hvordan skal man gripe tak i dette og hvem skal gripe tak i dette? Hvordan skal man sikre den viktige melkeproduksjonen i distrikter i framtiden, hvor beite kan brukes som en viktig ressurs? Er det kun at mål om å opprettholde melkemengden, samlet på færre hender med større fjøs? Eller er det et mer komplekst bilde hvor det også er viktig å holde tallet produsenter oppe for å kunne ha et levende nettverk blant bøndene? Hvordan kan man tilrettelegge for at det skal være mulig å være melkebonde også i framtiden for kommende generasjoner?